

САНКЦІЇ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ОБХІД ЧЕРЕЗ ТРЕТІ ЮРИСДИКЦІЇ

У сучасній міжнародно-правовій доктрині санкції розглядаються як комплекс примусових заходів, що застосовуються державами або міжнародними організаціями з метою забезпечення дотримання норм міжнародного права, впливу на поведінку суб'єктів міжнародних відносин, підтримання міжнародного миру і безпеки. Такі підходи бачимо у класичних авторитетних підручниках з міжнародного публічного права як зарубіжних [1, с. 1083-1085; 2, с. 1082-1087], так і вітчизняних авторів [3, с. 354-356], при цьому усі вони наголошують на тому, що санкції повинні мати правову основу, а не бути лише політичним тиском.

Спеціалізовані праці, присвячені санкціям у міжнародному праві натомість часто зосереджують свою увагу на окремих проблемах їх прийняття та застосування. Гульємо Вердіраме у фундаментальній книзі «ООН і права людини: Хто охороняє охоронців?» зосереджує свою увагу на тому, що міжнародно-правові санкції повинні підлягати правовим обмеженням, в основі яких мають постати права людини, і які мають забезпечити: контроль за законністю санкцій, можливість їхнього оскарження. Вердіраме вважає, що санкції можуть серйозно обмежувати права людини, адже вони не мають повноцінного судового контролю та приймаються політичним органом (Радою безпеки) [4, с. 300-319]. Такі думки підтримує і Антоніос Цанакопулос, який аналізуючи таргетовані (цільові) санкції, підкреслює їх здатність впливати на права людини, оскільки при встановленні та виконанні немає судового розгляду та ефективного оскарження [5].

Еріка де Вет вбачає у санкціях юридично обов'язкові, ухвалені Радою Безпеки ООН за Главою VII, переважно економічного характеру, спрямовані на зміну поведінки держави заходи примусу. Проте (і це головна ідея) навіть такі санкції – не абсолютні, вони обмежені міжнародним правом та особливо правами людини [6]. Даніель В. Дрезнер у своїй праці «Санкційний парадокс» обґрунтовує думку, що *економічні санкції часто неефективні для зміни стратегічних цілей держави, котрі* при застосуванні до них санкцій враховують не лише короткострокові витрати, а й очікування майбутніх конфліктів, що зменшує готовність держави-об'єкта робити поступки, оскільки це послаблює її позиції у майбутньому. Санкції частіше застосовуються проти противників, але ефективнішими вони є щодо союзників. [7, с. 307-321].

Не зважаючи на неоднозначність тлумачень та практичну повсюдність визнання окремих проблемних аспектів санкцій у міжнародному праві, не можна не констатувати широке їх застосування. Південна Африка, Ірак, Югославія, Сомалі, Лівія, Боснія і Герцоговина, Руанда, Судан, Сьєрра Леоне, Афганістан, Еритрея, Ефіопія, Кот-де-Івуар, Північна Корея і, зрештою, найбільш відомі сьогодні Іран та Російська федерація – ось далеко не повний перелік країн, до яких застосовувались санкційні режими від імені Організації Об'єднаних націй.

«...Ефективність санкцій міжнародних організацій вирішальною мірою залежить від політики великих держав, що володіють економічними і військовими ресурсами, необхідними для того, щоб санкції були дієвими» [3, с. 361]. Наявність альтернативних економічних зв'язків та підтримки з боку третіх держав істотно знижує результативність санкційних режимів, а односторонні санкції, як правило, мають обмежений вплив.

У сучасному світі санкції дедалі частіше втрачають ефективність, оскільки держави-мішені все частіше (якщо не повсюдно) обходять їх через треті юрисдикції. Найпопулярнішими механізмами стали наступні:

1) реекспорт товарів подвійного призначення. Після запровадження санкцій проти Росії у 2022 році було зафіксовано різке зростання експорту високотехнологічної продукції (мікроелектроніка, чіпи, обладнання) з ЄС до таких країн, як: Казахстан, Киргизстан, Вірменія [8, с. 2-3]. Згодом ці товари реекспортувалися до Росії, що дозволяло обійти прямі заборони;

2) використання «тіньового флоту» для обходу нафтових санкцій. Часто такі судна реєструються у третіх юрисдикціях (наприклад, Панама, Ліберія) [8, с. 2-3] і здійснюють транспортування нафти через посередників;

3) фінансові операції через банки третіх країн. Після відключення російських банків від SWIFT використовуються банки в Туреччині, в ОАЕ, китайські фінансові установи [8, с. 2-3]. Через них здійснюються платежі, що формально не порушують санкції, але фактично забезпечують їх обхід;

4) паралельний імпорт через Туреччину та ОАЕ. Товари (електроніка, автомобільні запчастини, обладнання), які заборонено експортувати напряму до підсанкційних країн, постачаються через Туреччину, ОАЕ [8, с. 2-3]. Там вони формально «змінюють» походження або продаються через посередників;

5) використання нафтових компаній у третіх юрисдикціях, щоб приховати кінцевого бенефіціара, укладати контракти, купувати санкційні товари.

У результаті формується «паралельна глобальна економіка», яка функціонує поза традиційними механізмами санкційного тиску.

Особливо яскравою демонстрацією означених механізмів став сучасний санкційний режим, запроваджений проти Російської Федерації

після 2022 року. Він був сформований не в межах універсального механізму Ради Безпеки ООН, а на основі координації дій широкої коаліції держав, насамперед країн G7, Європейського Союзу та їхніх партнерів, що «разом охоплюють понад 30 країн світу, які сукупно представляють понад 50% світової економіки. Росія наразі є країною, проти якої запроваджено найбільше санкцій у світі. Водночас низка держав, зокрема Китай, Індія, Іран, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Саудівська Аравія не підтримують односторонні санкції проти Росії [9, с. 6]. Це створило передумови для формування альтернативних економічних каналів і, відповідно, суттєво вплинуло на загальну ефективність санкційного режиму.

У відповідь на зазначені виклики держави-ініціатори санкцій розробляють і впроваджують нові інструменти протидії їх обходу, серед яких центральне місце посідають вторинні санкції, спрямовані на фізичних та юридичних осіб у третіх країнах, які сприяють порушенню або обходу первинних обмежень. Паралельно посилюється контроль за експортом критичних товарів і технологій, зокрема через формування переліків продукції високого ризику, а також обмежується надання професійних послуг у сферах фінансів, консалтингу та інжинірингу, що має на меті ускладнити функціонування економічної інфраструктури держави-мішені. Особливу увагу приділяють контролю за ціноутворенням на стратегічні ресурси, а також санкціонуванню окремих суден, операторів і посередників, залучених до відповідних схем [8, с. 12-13].

Узагальнюючи та аналізуючи практику застосування санкцій у сучасному міжнародному праві, слід виокремити та підтримати застосування наступних методів боротьби з обходом санкцій через треті юрисдикції:

- запровадження вторинних (цільових) санкцій (до третіх країн, компаній і банків, які допомагають обходити обмеження), забезпечивши принцип пропорційності та захисту прав людини;
- зміцнення партнерств із третіми державами та розвиток діалогу з ними; розширення екстериторіальних санкцій
- відстеження різких стрибків експорту в треті країни, контроль реекспорту з фокусом на товари, які найчастіше реекспортуються – як перший крок до секторальних заходів проти юрисдикцій;
- здійснення тиску за допомогою фінансової системи: замороження активів, контроль платежів, встановлення обов'язку для банків перевіряти транзакції;
- створення умов, за яких дотримання санкцій вигіднішим, ніж їх обхід (створення стимулів для третіх країн, надання допомоги, доступу до ринків).

Таким чином, санкції у сучасному міжнародному праві мають набути більш складного, багаторівневого та мережевого характеру, адже

вони ефективні настільки, наскільки ефективно закриті канали обходу через треті країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Shaw, M.N. *International Law*. 9th edn. Cambridge: Cambridge University Press. 2021. 1308 p.
2. Klabbers J. *International Law*. Cambridge University Press. 2024. 373 p.
3. Міжнародне публічне право : підручник : у 2т. за ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2020. 416 с.
4. Guglielmo Verdirame. *The UN and Human Rights: Who Guards the Guardians*. Cambridge University Press. 2011. 448 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/un-and-human-rights/DE0A15B1A7FF9120950677429AB1CCB0>
5. Antonios Tzanakopoulos *Sharing Responsibility for UN Targeted Sanctions. International Organizations and Member State Responsibility*. 2015. p. 427-447. URL: <https://sanctionsplatform.ohchr.org/record/24713?v=pdf>
6. Erika de Wet. *The Chapter VII Powers of the United Nations Security Council*. Oxford: Hart Publishing, 2004. 432 p. URL: <https://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/19923/1/43.pdf>
7. Daniel W. Drezner *The Sanctions Paradox Economic Statecraft and International Relations*. Cambridge University Press. 1999. 336 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/sanctions-paradox/4542E89CDBABCBE49039C580F9A7F5F3>
8. Floor Stoelinga, Kaspar Pucek & Rem Korteweg. *Dealing with Third-Country Involvement in Sanctions Evasion Extraterritoriality as a Policy Frontier?* 2025. 14 p. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2025-11/Policy_brief_Thirdcountry_involvement_sanctions_evasion.pdf
9. Claire Mills. *Sanctions against Russia: Targeting third countries. Commons Library Research Briefing*, 28 November 2025. 39 p. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-10048/CBP-10048.pdf>